

Journal of Recreation and Tourism Research

Journal home page: www.jrtr.org

ISSN:2148-5321

DOI:10.31771/jrtr.2018.7

COĞRAFI İŞARETLİ ÜRÜNLERİN TURİZMDEKİ ROLÜ: ESKİŞEHİR TURLARINA İLİŞKİN BİR İÇERİK ANALİZİ

Samet ÇEVİK^a

^a Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, Erdek M.Y.O., Dr. Öğr. Üy., Balıkesir, Türkiye (scevik@bandirma.edu.tr)

ARTICLE HISTORY

Received:
25.10.2018

Accepted:
09.12.2018

Anahtar Kelimeler:

Coğrafi işaret
Eskişehir
Lületaşı
Çibörek
Met helvası

ÖZ

Coğrafi işaretler yerel bir kalkınma aracı olarak bölgenin turizm gelişimine de katkı sağlamaktadır. Bölgeye has olan coğrafi işaretli ürünlerin tur programlarında kullanılması hem turları farklılaştırarak çekici hale getirmekte hem de ürünlerin tanınırlığını artırmaktadır. Çalışmanın amacı, coğrafi işaretli ürünlerin tur programlarında ne derecede kullanıldığını araştırmaktır. Çalışmanın örneklemini Eskişehir seçilmiştir. Eskişehir'e yılsonuna kadar yapılacak olan turlar belirlenmiş ve tur programları seyahat acentalarının internet siteleri üzerinden içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Analiz sonucunda lületaşının programlarda en çok yer bulan ürün olduğu ortaya çıkmıştır. Çiböreğin de birçok tur programında yer alıyor olmasına rağmen met helvasının sadece birkaç programda olması çalışmanın bir diğer önemli sonucudur.

ABSTRACT

Keywords:

Geographical indication
Eskişehir
Meerschaum
Çibörek
Met halva

Geographical indications contribute to the tourism development of the region as a local development tool. The use of geographical indication products which are specific to the region in the tour programs makes the tours differentiated and makes the products more recognizable. The aim of the study is to investigate the extent to which geographical indication products are used in tour programs. Eskişehir was chosen as a sample of the study. Tours to Eskişehir until the end of the year were determined and tour programs were examined from the websites of the travel agencies through the content analysis. As a result of the analysis, it was revealed that the meerschaum is the most common product in programs. Although the çibörek is also included in many tour programs, it is another important result of the study that the met halva is only available in a few programs.

*Sorumlu Yazar: Samet ÇEVİK

E posta: scevik@bandirma.edu.tr

GİRİŞ

Coğrafi işaretler, küreselleşmeye karşı yerel hareketlerin teşvikini sağlayan önemli bir araç konumundadır (Arıkan ve Taşçıoğlu, 2016). Coğrafi işaretler, fikri ve sınai mülkiyet haklarından biridir. Diğer fikri ve sınai mülkiyet haklarında olduğu gibi coğrafi işaretler de bir tekel hakkı sağlamaktadır. Ancak bu tekel hakkı patent, telif hakları ve markada olduğu gibi bireysel bir hak değil, kolektif bir haktır (Gökova, 2007: 144).

Coğrafi işaret sisteminin hem üreticiler hem de tüketiciler açısından pek çok avantajı bulunmaktadır. Gökova (2007) ürünlerin coğrafi işaretler ile korunmasının sağladığı avantajları üç grupta toplamıştır. Bunlar; üreticilere koruma sağlaması, pazarlama olanaklarını artırması ve ekonomik getiri sağlayarak kırsal kalkınmayı desteklemesidir. Kolektif tekel hakkı sağlayan coğrafi işaretli ürünler yörede üretim yapan tüm üreticiler tarafından kullanılabilir. O yörede üretim yapanların bu korumadan öncelikli olarak yararlanmaları ve taklitlere karşı ticari önlem alabilmeleri sağlanır. Bir ürünün yasa ile korunması ürünün üretiminde belli bir kalitenin korunmasını teşvik ederek ürünün tescil edildiği şekilde üretiminin yapılmasını sağlar. Denetim mekanizmasından dolayı da üreticiler daha dikkatli davranırlar. Bu kaliteli üretim, tüketicilerin tercihlerine de yansıyor bu ürünlere olan talebi etkiler ve tüketicilerin o ürünü diğer ürünlerden ayırt etmesini sağlayarak ürüne bir kimlik kazandırır. Dolayısıyla coğrafi işaretler tüketiciler açısından bir güven unsurudur. Aynı zamanda coğrafi işaretler kırsal yörelerde yaşayan üreticilere de fayda sağlamaktadır. Coğrafi işaret korumasından tam olarak faydalanılması için gelir düzeyi düşük ülkelerde, görece daha kötü durumdaki tarım kesimi desteklenmiş olacak ve böylece bu kesime yönelik sürekli bir gelir akışı sağlanarak gelişmiş bölgelerle az gelişmiş alanlar arasındaki ekonomik farklılık giderilebilecektir. Kan ve Gülçubuk (2008) da coğrafi işaretlerin bir başka faydası olarak bilgi aracı konumunda olduklarından bahsetmişlerdir. Coğrafi işaretler üretici ile tüketici arasında bilginin ve kültürün paylaşımını sağlayan önemli bir bilgi aracıdır. Özellikle tüketicilerin sadece tükettikleri ürün hakkında değil bölgenin kültürü hakkında da bilgi sahibi olmasına olanak vermektedir.

Coğrafi işaretli ürünlerin yöreyi ve ürünü birlikte tanıtarak kültürel yerel çekicilikleri, kültürel mimariyi, geleneksel değerleri ilgi odağı haline getirme ve yöresel ürünleri turistik ürün haline dönüştürme gibi özellikleri bulunmaktadır. Coğrafi işaretli ürünlerin söz konusu bu özellikleri çerçevesinde destinasyonlar, farkındalığı artırma ve tanıtıma ilişkin stratejiler geliştirerek markalaşan ürün ve destinasyon olma özelliğine kavuşabilmektedirler (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Bülteni, 2018). Durlu-Özkaya vd. (2013) kırsal kalkınma aracı olarak kullanılan coğrafi işaretlerin sürdürülebilir turizm açısından da önemli bir araç olduğunu belirtmişlerdir. Coğrafi işaretler sürdürülebilir gastronomi turizminin motivasyon faktörü olan geleneksel üretimi, geleneksel yaşam kültürünü, yöresel lezzetleri koruyup tanıtarak ve bölgenin turizm potansiyelini destekleyerek turist çekmede etkili olmaktadır.

Bu çalışma coğrafi işaretli ürünlerin turizmdeki rolüne odaklanmıştır. Çalışmada Eskişehir'in üç coğrafi işaretli ürünü olan lületaş, çibörek ve met helvasının Eskişehir'e yönelik turların programlarında ne derecede yer aldığı incelenmiştir. Bu amaçla öncelikle coğrafi işaret kavramına yer verildikten sonra Eskişehir'in coğrafi işaretli ürünlerine dair bilgiler sunulmuştur. Daha sonra bu ürünlerin Eskişehir'e düzenlenen turların programlarında ne derecede yer aldığını belirlemek amacıyla yürütülen içerik analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Coğrafi İşaret

Coğrafi işaretli ürünlerin tescilinden sorumlu olan Türk Patent ve Marka Kurumu Mart 2018'de güncellediği kitapçıkta coğrafi işareti, "*temel olarak benzerlerinden farklılaşmış ve bu farkı kaynaklandığı yöreye borçlu olan bir yöresel ürün adı*" şeklinde ifade etmiştir. Bu anlamda coğrafi işaret, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından kökenin bulunduğu yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren işarettir. Coğrafi işaretler *menşe adı* ve *mahreç işareti* olmak üzere ikiye ayrılır. Menşe adı, coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bir bölge veya istisnai durumlarda ülkeden kaynaklanan, tüm veya esas özelliklerini bu coğrafi alana özgü doğal ve beşeri unsurlardan alan, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerin tümü bu coğrafi alanın sınırları içinde gerçekleşen ürünleri tanımlayan adları ifade eder. Menşe adları sadece ait oldukları coğrafi bölgede üretilirler. Mahreç işareti ise coğrafi sınırları belirlenmiş bir yöre, bölge veya ülkeden kaynaklanan, belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri bakımından bu coğrafi alan ile özdeşleşen, üretimi, işlenmesi ve diğer işlemlerinden en az biri belirlenmiş coğrafi alanın sınırları içinde yapılan ürünleri tanımlayan adlar

şeklinde tanımlanmaktadır. Bunların dışında bir de menşe adı ve mahreç işareti kapsamına girmeyen *geleneksel ürün adı* bulunmaktadır. İlgili piyasada bir ürünü tarif etmek için geleneksel olarak en az 30 yıl süreyle kullanıldığı kanıtlanan adlar, “geleneksel üretim veya işleme yöntemi yahut geleneksel bileşimden kaynaklanması” ve “geleneksel hammadde veya malzemeden üretilmiş olması” şartlarından birini sağlaması halinde geleneksel ürün adı olarak tanımlanır.¹

Bir ürünün coğrafi işaret olarak nitelenmesi için bazı unsurları taşıması gerekmektedir. Bu unsurlar şu şekilde sıralanabilir (Kan ve Gülçubuk, 2008: 59):

- **Ürün:** Coğrafi işaretin bir ürünü belirtmesi gerekir. Coğrafi işaret bir ürünün kökenini belirtir ve diğer ürünlerden ayırt edilmesini sağlar.
- **Belirli bir coğrafya:** Coğrafi işaretler sınırları belirlenmiş bir coğrafyadan kaynaklanan ürünleri ifade eder.
- **İşaret:** Coğrafi işaretler, ürünleri ayırt etmeye ve kullanıldıkları ürünleri farklılaştırmaya yarayan işaretlerdir. Bu ürünlerin üzerinde yer alan ad, işaret ve ifadeler işaret unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.
- **Ürünün belli bir karakteristik taşıması:** Coğrafi işaretli ürünler yetiştirildiği alandan dolayı bir özellik kazanmış, benzerlerine göre farklılaştırılmış ürünlerdir.
- **Ürünün karakteristik özelliği ile coğrafi kökeni arasında ilişki olması:** Bu özellik hem kültürel mirasın korunması hem de tüketicinin karar alma sürecini etkileyen ve ürünün bazı özellikleri hakkında tüketicie bilgi veren bir unsurdur.

Coğrafi işaretlere yönelik ilk yasal düzenleme AB ölçeğinde 1992 yılında uygulanmaya başlamıştır. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde birçok ürün tescillenerek koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınan ürünler gıda piyasalarının en çok talep edilen ürünleri olup Avrupa Gıda Sisteminde ortaya çıkan gıda krizlerinde talepleri daha fazla artan ürünler arasında yer almaktadır (Orhan, 2010). Türkiye’de ilk olarak 1995 yılında yürürlüğe giren 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Uygulama Şekli Gösterir Yönetmelik kapsamında ürünler coğrafi işaret adı altında koruma altına alınmaya başlamıştır (Kan ve Gülçubuk, 2008: 63). 555 sayılı KHK 22.12.2016 tarihli ve 6769 sayılı Kanununun 191. Maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak 6769 sayılı Kanunun geçici maddeleri gereğince mülga KHK’nin bazı hükümlerin uygulanmasına devam edileceğinden uygulayıcıya kolaylık sağlaması amacıyla 555 sayılı KHK sistemde korunmuştur.²Türkiye’de uygulanan coğrafi işaret sisteminin AB ülkelerinden farklı olan bazı özellikleri bulunmaktadır. AB içerisinde tarımsal olmayan ürünler coğrafi işaret sistemi içerisinde bulunmazken Türkiye’de gıda ve tarım kapsamında yer almayan ürünler de coğrafi işaret olarak tescillenebilmektedir. Bu durum, Türkiye’de coğrafi işaretlerin sadece gastronomi turizmine değil aynı zamanda kültür turizmi, kültürel miras turizmi, ekoturizm gibi turizm türlerine de hizmet ettiğini göstermektedir (Kan vd., 2012).

Türkiye’de 13.10.2018 tarihi itibariyle 376 ürün coğrafi işaretli olarak tescil edilmişken 412 ürünün de başvuru süreci devam etmektedir. Tablo 1, Türk Patent ve Marka Kurumu verilerinden derlenen coğrafi işaretle ilgili istatistiki bilgileri sunmaktadır.

¹<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/6B3F914C-E72C-437C-8A30-F50C51DE0A23.pdf>, Erişim: 08.10.2018

²<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.555.pdf>, Erişim: 13.10.2018

Tablo 1. Coğrafi İşaretli Ürün Sayıları

Coğrafi İşaret Türü	Menşe Adı	131
	Mahreç İşareti	245
	Toplam	376
Ürün Grubu	Maden	8
	El Sanatları	67
	Gıda	221
	Tarım	67
	Hayvan	5
	Sanayi	8
	Toplam	376

Kaynak: Türk Patent ve Marka Kurumu resmi internet sitesindeki verilerden derlenerek oluşturulmuştur.³

Tablo 1’den de görüldüğü gibi 13 Ekim 2018 itibariyle Türkiye’de 245 mahreç işaretli, 131 menşe adlı coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır. Türkiye’deki coğrafi işaret sisteminde sadece gıda ve tarım grubundaki ürünlere değil aynı zamanda maden, el sanatları, hayvan ve sanayi türündeki ürünlere de coğrafi işaret verilebilmektedir. Ürün gruplarına göre dağılıma bakıldığında 221 ürünle en fazla tescil alan ürün grubunun gıda olduğu görülmektedir. Tarım ve el sanatları grubunda 67, maden ve sanayi grubunda 8 ve hayvan grubunda 5 ürün coğrafi işaretli olarak tescillidir.

Literatürde coğrafi işaretli ürünlerin turizm gelişimindeki ve kırsal kalkınmadaki rolüne odaklanan birçok çalışmaya rastlanmıştır. Orhan (2010) Kocaeli’nin coğrafi işaretli ürünü olan pişmaniye’nin kültürel, ekonomik, turistik ve sosyal bağlamda kente olan katkılarını ele aldığı çalışmada pişmaniye’nin üretim sorunlarını tespit etmiş ve birtakım önerilerde bulunmuştur. Bir başka çalışmada Şahin (2013) Kırklareli ilinin Vize ilçesinin potansiyel coğrafi işaretli ürünlerini inceleyerek bu ürünlerin tescillenmesi durumunda bölgeye sağlayabileceği faydaları değerlendirmiştir. Mercan ve Üzülmaz (2014) çalışmalarında Çanakkale ilinin tescil almış olan coğrafi işaretli ürünlerinin bölgesel turizm gelişimindeki önemini araştırmışlardır. Çalışmadan çıkan en önemli sonuçlardan biri, ürünlerin tanıtım faaliyetlerinin yeteri kadar yapılmadığıdır. Yenipınar vd. (2014) de coğrafi işaretlemenin bölge turizmini geliştirmek için bir araç olarak kullanıldığına değinerek Van Otlu peynirine yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırma sonucunda Van Otlu peyniri coğrafi tescilinin marka bir ürün yaratarak ilin turizm gelişimine, tanıtımına ve ekonomisine fayda sağlayacak güçlü bir araç konumunda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Polat (2017) çalışmada Balıkesir ilinin coğrafi işaretleri örnekleminde turizm ve coğrafi işaret ilişkisini ele almış ve alternatif turizm türlerini bölgeye çekebilmede coğrafi işaretlerin daha etkin kullanılabilmesi için önerilerde bulunmuştur. Bu konuyla ilgili yapılan başka bir çalışmada ise Vatansever Deviren ve Yıldız (2017) Muğla örnekleminde coğrafi işaretlerin bölgesel turizmdeki rolünü değerlendirmişlerdir. Yazarlar Muğla’nın coğrafi işaretli ürünleri olan Milas el halısı, Bodrum mandarini ve Milas zeytinyağının turizm ürününe dönüştürülerek ulusal ve uluslararası pazardaki etkinliğinin artırılmasına yönelik çözüm önerileri sunmuşlardır.

Eskişehir’in Coğrafi İşaretli Ürünleri

Eskişehir’in 13.10.2018 tarihi itibariyle diğer 2’si halen başvuru aşamasında olduğundan 4 coğrafi işaretli ürünü bulunmaktadır. “Eskişehir Lüle Taşı”, “Eskişehir Çiğ Böreği (Çibörek)”, “Eskişehir Met Helvası” ve “Sivrihisar Muska Baklavası” coğrafi işaretli olarak tescil edilmişken “Eskişehir Nuga Helvası” ve “Günyüzü Zilisi” henüz başvuru sürecinde olan ürünlerdir. Bu çalışmada Eskişehir şehir merkezine yönelik yapılan turlar incelendiğinden bu bölümde “Eskişehir Lüle Taşı”, “Eskişehir Çiğ Böreği (Çibörek)” ve “Eskişehir Met Helvası” ürünlerine yer verilmiştir.

³<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/geographicalRegisteredList/>, Erişim: 13.10.2018

Eskişehir Lületaşı

Dünya üzerinde tek bir yerden çıkarılan madenlerden biri de lületaşıdır. Tek bir bölgenin tekeline bulunması nedeniyle lületaşı “Eskişehir Taşı” ismiyle de anılmaktadır. Türkiye dışında buna genellikle “Deniz köpüğü = Ecume de mer = Meerschaum” denilmekte ise de batı literatüründe “lületaşı” veya “Eskişehir Taşı” adlarına da rastlanmakta ve dolayısıyla bu taş çıkarıldığı yerin ismiyle dünyada tanınmaktadır. Bununla birlikte çeşitli araştırmacılar Türkiye dışında da benzer taşların bulunduğu bahsetmekte ancak gerek nicelik gerekse nitelik bakımından Eskişehir taşının rakipsiz olduğunu kabul etmektedirler (Tunçdilek, 1955: 91).

Lületaşının bulunuşuna dair bir köstebek rivayeti bulunmaktadır. Talat Ünersoy, Eskişehirli ustalar arasında dilden dile dolaşan bu Köstebek efsanesini “Köstebekname” adıyla şu şekilde dile getirmiştir (T.C. Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 13)

*Yer uzak gün sıcak çok zaman evveli
Yola koyulmuş yörenin bir yiğidi,
Öğleyin gölgede katık ekmek yerken
Köstebek bir taş çıkarmış derinlerden
Karbeyaz kadın teni kadar yumuşak
Okşar gibi çakıyla yontmuş pür merak
Taş elinden fırlayıp önünde durmuş
Deniz köpüğünden güzel bir kız olmuş
Mahzun gözleri buğulu sesi kırgın
Ah! Demiş, yiğidim bana nasıl kıydın?
Hiç beklemeden taşa dönmüş yeniden
Süzülüp gitmiş köstebek deliğinden
Deliye dönmüş o anda delikanlı
Tutuşmuş yüreğinde kızın hayali
Başlamış yeri elleriyle eşmeye
Kaçan sevdanın ardından yetişmeye
Yol bekleyenleri habersiz kaygılı
Günlerce aranmış garip delikanlı
Cansız bulunmuş bir daracık kuyuda
Bir topak Aktaş sımsıkı avucunda*

Lületaşından bahseden ilk yazılı kaynak, 1173 yılında Eskişehir’e gelmiş olan Ali bin Ebu Bekir El Herevi’nin “Kitab-al, İşarat ila-Marifat Ez-Ziyarat” adlı eseridir. Bu eserde “estika” lületaşı satılan dükkânlardan söz edilmiş, ancak taşın kimler tarafından ve ne amaçla kullanıldığı hakkında bilgi verilmemiştir. Aynı dönemlerde “Turfan Metinleri” olarak bilinen yazılı kaynaklarda, ince öğütülüp elenmiş “Taloy Köfiği” yani “Deniz Köpüğü” ile hazırlanmış ilaç reçeteleri yer almaktadır (T.C. Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 4).

Osmanlı’da tütün içme alışkanlığının 1600’lü yıllarda başladığı bilinmektedir. Eskişehir taşının pipo imali için kullanılmasına da aynı dönem içinde başlanmıştır. Ancak kısa bir süre sonra talep patlamasından dolayı sadece ham taş ihracatı gerçekleştirilmiş ve lületaşı pipo imaline yeniden ancak Cumhuriyet sonrası başlanabilmiştir (T.C. Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 9). Bu talebe yetişebilmek için 3 ana rezerv alanında pek çok kuyu açılmış. Tunçdilek (1955: 93) bu rezerv alanlarını şu şekilde belirtmiştir: Birinci alan, Alpu ovasının kuzey kenarında bulunmakta, Gökdere köyünden başlayıp Sündiken dağlarının eteklerini takip

ederek Kızılcaören, Gündüzler, Sepetçi, Margı ve Kemikli'ye kadar devam etmektedir. İkinci alan da Alpu ovasının içinde olup Sarısu bölgesinde kalmaktadır. Üçüncü alan ise Nemli köyü civarında olup ilk iki alan kadar daha değersiz olduğundan geçmişte de çok ilgi görmemiştir.

Lületaşı Eskişehir'in ilk coğrafi işaretli olarak tescil edilmiş ürünüdür. Aynı zamanda Türkiye'nin de maden grubundaki ilk tescilli coğrafi işaretidir. Eskişehir Sanayi Odası, 27.10.1997 tarihinde coğrafi işaret başvurusunu yapmış ve coğrafi işaret 07.01.1999 tarih ve 23576 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'nin 12. Maddesi gereğince 07.01.1999 tarihinden geçerli olmak üzere "Eskişehir Lületaşı" adıyla menşe adlı coğrafi işaretolarak tescil edilmiştir. Tescil belgesinde Eskişehir Lületaşının ayırt edici teknik özelliği, fiziksel ve teknik özellikleri, cinsleri ve bu cinslerin hangi ürünlerin yapımında kullanıldıkları, yarı mamul duruma getirilişi ve bu süreçte yapılan işlemler hakkında bilgiler yer almaktadır.⁴

Lületaşı, bugün Eskişehir turizmi için çok önemli bir konumda bulunmaktadır. Eskişehir Valiliği tarafından 1998 yılından bu yana yapılan Uluslararası Lületaşı Festivalleri, Lületaşı El Sanatları Yarışmaları ve sergilerinde yer alan eserler, İl Özel İdaresi tarafından satın alınıp Lületaşı Müzesi'nin oluşumuna zemin hazırlanmıştır. 60 sanatçıya ait 400 civarında eseri bünyesinde bulunduran Lületaşı Müzesi, 2008 yılında Odunpazarı Belediyesi tarafından Kurşunlu Külliyesi'nde hizmet vermeye başlamıştır.⁵ Külliye yakın bir noktada bulunan Atlıhan El Sanatları Çarşısı da Eskişehir'in en önemli turistik çekiciliklerinden biridir. Atlıhan El Sanatları Çarşısı, lületaşının tüm dünyada etkin tanıtımı ve pazarlanması, ayrıca geleneksel sanatlara emek veren ustaların himaye ve teşvik edilmesi için 2005 yılında Eskişehir Odunpazarı Belediyesi tarafından açılmıştır. Bünyesinde 25 adet atölyesi bulunan Atlıhan El Sanatları Çarşısı, lületaşı ürünlerinin üretim, teşhir ve satışının yapıldığı bir mekân olarak çok sayıda yerli ve yabancı ziyaretçiye ağırlamaktadır.⁶ Bunların dışında Atatürk ve Kültür Müzesi'nin bir bölümünde de lületaşının yerinden çıkarılışından işlenişi ve kullanımına kadar geçirdiği safhaları gösteren bir koleksiyon yer almaktadır.⁷

Eskişehir Çiböreği (Çibörek)

Çiböreğin Anadolu topraklarında görülmeye başlaması Kırım Tatarlarının göçüyle başlar. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kırım, Kafkasya, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen büyük göç dalgalarının Eskişehir'e gelmesiyle şehrin demografik yapısı büyük ölçüde değişim göstermiştir. Özellikle 1860 yılında Kırım'da başlayan büyük göç dalgasının etkileri Eskişehir'de hissedilmiş ve bu göç neticesinde sekiz-on arası Tatar köyü kurulmuştur. Sonraki tarihlerde Kafkasya'dan, Balkanlardan ve yine Kırım'dan gelenlerle birlikte şehir hem genişlemiş hem de kalabalıklaşmıştır (Tunçdilek, 1953). Kırım Tatarları tarımsal faaliyetlerde oldukça başarılı olup Eskişehir'de modern tarımın öncüsü olmuşlardır. Eskişehir halkı, o döneme kadar kullanmadıkları birçok tarım tekniğini ve tarım aletini Tatarlardan öğrenmiştir. Bununla birlikte Tatarların, geldikleri bölgelerin kendilerine özgü giyim-kuşam, dil, yemek ve beslenme alışkanlıkları, eğlence gibi bazı gelenekleri sürdürmeleri ile şehrin sosyal yaşamı ve kültürel dokusu da değişmeye başlamıştır. Eskişehir bölgesine yerleştirilen Kırım Tatarları, günümüze kadar kendi geleneksel kültürlerini sürdürmeye devam etmiş, ayrıca yerli halktan da etkilenip ve onları da etkileyerek Eskişehir'in kültürel yapısının şekillenmesinde rol oynamışlardır (Şahin, 2011). Tatarların kendi geleneksel kültürleri çerçevesinde sürdürmeye çalıştıkları mutfak kültürleri de Eskişehir'in kültürel yapısını oluşturan önemli bir unsurdur.

Et ve hamur işi ağırlıklı bir mutfak olan Tatar mutfağının önemli bir unsuru olan çibörek, zaman içinde Eskişehir'in temel gastronomik ürünü haline gelmiştir. Çibörek kıyma, soğan ve baharat karışımının açılmış yufkaya konulup yağda kızartılmasıyla yapılan geleneksel bir Kırım Tatar yemeğidir. Çiböreğin adı üzerinde pek çok çeşitlendirme bulunmaktadır. Halk arasında adı birleşik olarak, "şırbörek", "şuberek", "çiberek", "çuberek", "çibörek" şeklinde adlandırılabilir (Şahin, 2011: 230). Divanü Lügat-it Türk'e (1072-1074) göre "çir", yağ anlamına gelmektedir. Çirbörek Türkçede görülen ünsüz düşmesi ile çibörek şeklinde söylenmiştir. Aynı zamanda ünsüz değişimi ile ç ve ş harfleri birbirine dönüşebilmektedir. Ayrıca "şı", "çr" Kıpçak, Tatar

⁴<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/45801E12-C889-4FB0-9EEA-D6A2FF45B696.pdf>, Erişim: 14.10.2018

⁵http://www.odunpazarı.bel.tr/odunpazaribelediyesi-18-luletaşı_galerisi, Erişim: 21.10.2018

⁶http://www.odunpazarı.bel.tr/odunpazaribelediyesi-11-atlihan_el_sanatları_carsisi, Erişim: 21.10.2018

⁷<http://www.kultur.gov.tr/TR-96368/eskisehir---ataturk-ve-kultur-muzesi.html>, Erişim: 21.10.2018

Türkçesinde lezzetli anlamına gelmektedir. Börek ise Kıpçak Türkçesinde “içerisine et doldurulmuş hamur parçaları” demektir. Dolayısıyla çibörek, “kızgın yağda pişirilen bir börek cinsi” ve/veya “lezzetli börek” anlamına gelmektedir (Özden, 2014: 34). Kırım Tatarları dışında bu yemeğin ismini duyan ya da tadın kişileri, ismini “çiğ börek” şeklinde ifade etmektedirler. Bunu dayandırdıkları görüş ise böreğin içine konan harcın çiğ olmasıdır. Ancak bu yanlış bir algıdır ve Kırım Tatarları bu konuda oldukça hassas olduklarından bu yanlış algıyı düzeltmek için çaba sarf etmektedirler.

Çibörek, Tatarların mutfak kültürleri içerisinde ayrı bir yere sahiptir ve başlı başına bir kültür unsuru olarak bir yemekten çok daha fazlasını ifade etmektedir. Kırım Tatar asıllı Türk yazar İsmail Otar’ın çibörek için yazdığı uzun şiirinde yer verdiği ilk satırlar çiböreğin Tatar mutfak kültürünün baş tacı olduğunu doğrulamaktadır. Aslı Tatarca olan şiirin Türkçe söylenişi şu şekildedir (Otar, 1971: 25):

*Atalardan kalmış bize: Etlı, yağlı, hamuraş.
Köbeteyle katlama, erişte, yantık, mantı,
Sarı burma, kalakay, kavurma börek, uğmaç,
Şilter, salma, irimçik, tabak börek, bazlamaç,
Hurma yemiş, kesmece, öküz börek, kıygaça...
Saysan bitiremezsin adalarını yıllarca!...
En başında bunların gelir kutlu çibörek!...*

Otar, devam eden satırlarda çiböreğin Kırım ile özdeşleştiğini, kültürel ifadesini, nasıl pişirilmesi gerektiğini, yeme ritüelini ve sağlığa faydalarını sıralayarak çiböreğin Kırım Tatarları için diğer yemeklerden farklı olduğunu ve vazgeçilmez bir konumda bulunduğunu ifade etmektedir.

Eskişehir Ticaret Odası 19.04.2010 tarihinde çiböreğin coğrafi işaret başvurusunu yapmış ve coğrafi işaret 17.03.2012 tarih ve 28236 sayılı Resmi Gazetede ilan edilmiştir. 555 sayılı Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname’nin 12. Maddesi gereğince 19.04.2010 tarihinden geçerli olmak üzere, “Eskişehir Çiğböreği (Çibörek)” adıyla mahreç işaretli coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir.

Tescil belgesinde çibörek, “un, su ve tuzdan oluşan hamurun dinlendirilip küçük parçalar (topaklar) halinde açıldıktan sonra; kıyma, soğan, tuz, su ve karabiber ile hazırlanan iç malzemesinin konularak kızgın yağda pişirilmesi ile elde edilen bir börek çeşidi” şeklinde tanımlanmaktadır. Tescil belgesinde çiböreğin hamurunun hazırlanması, iç malzemesinin hazırlanması, çiböreğin hazırlanması, çiböreğin pişirilmesi, servis şekli ve denetlenmesiyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Hamurun hazırlanmasında unun kalitesinin çok önemli olduğu belirtilmiştir. Çünkü unun kalitesine göre çiböreğin görünümü ve tadı farklılık göstermektedir. Hamurda %70 oranında böreklik un ve %30 oranında ekmeklik unun karıştırılarak kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Tescil belgesinde hamur ve iç malzeme hazırlanması aşamalarında uyulması gereken standart ölçülere de yer verilmiştir. Servis şekliyle ilgili olarak ise bir porsiyonda beş adet, bir buçuk porsiyonda ise 8 adet çibörek bulunması gerektiği ve çibörek servisinde çatal-bıçak kullanılmadığı belirtilmiştir. Denetim komisyonu yılda en az bir defa çiböreğin belirtilen standartlara uygun üretilip üretilmediğini kontrol etmekle yükümlüdür.⁸

Eskişehir Met Helvası

Eskişehir’in geleneksel tadı olan met helvası, ilk kez 1920-1925 yılları arasında Sivrihisar ilçesinde yapılmaya başlanmıştır. Met helvası, ismini met (çubuk) ve aşık kemiği ile birlikte oynanan çelik-çomak (met değnek) oyunundan almıştır. Met helvası, met oyunu sonucunda yenilen tarafın ceza olarak uzun kış gecelerinde helva çekmesiyle oluşan bir geleneğin ürünüdür. Geleneksel yöntemlerle hazırlanan met helvası, 1900’lü yılların başlarında Suriye’den göç eden ailelerden Arap Şaban Usta tarafından icat edilmiştir. Met helvası o dönemden beri Eskişehir’e mal olmuş bir helva türüdür (Özdemir, 2012; Soysal, 2011).

⁸<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/7261A315-8FDC-4E27-B736-257D15D96DFB.pdf>, Erişim: 13.10.2013

Özdemir (2012: 44) met helvasının yapımının oldukça zor ve meşakkatli bir iş olduğundan bahsetmiştir. Yoğun emek ve insan gücü gerektiren met helvası, un, yağ, vanilya (çeşide göre kakao vb.), limon tuzu ve su kullanılarak yapılmaktadır. Un ve yağ su katılmadan pişirilir. Yağ olarak önceleri tereyağı kullanılırken günümüzde sıvı yağ da kullanılabilir. Pişirilme sonrası elde edilen hamur soğuması için dinlendirilir. Hazırlanan hamur bir gün sonra işlemeye alınmadan önce şeker az bir su ile (ölçü: 1 kg şeker 2 su bardağı su) kaynatılıp üzerine bir miktar limon tuzu (veya limon sıkılır) ilave edilir. Kaynayan şekerli su hafif kırmızı renge gelince bir kaşık alınır ve soğuk su içine dökülür, katı hale (ağda) gelirse helvanın ağdası olmuş demektir. Ağda, soğuması için mermer veya şeker banyosu denilen yerlere dökülür. Soğuyan ağdanın, duvarda kazık olarak ifade edilen metal üzerine atılarak belli bir kıvama gelinceye kadar aşağıya defalarca sarkıtmak suretiyle kabarması ve beyazlaşması sağlanır. Bu işlem bazı işletmelerde ağartma makinesi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Ağda istenen kıvama geldikten sonra tepsinin üzerine yayılan hamurun içerisine konur ve her tarafı hamurla katlanır. Tepsinin çevresinde bulunan 3-4 kişi halka biçimindeki ağdayı hamurun üzerinde çevirerek germeye başlar. Her katlanıştan sonra ağda yeniden halka biçimine sokulur ve her katlanışta hamuru yedikçe tellenir. Tepsideki hamur ağdaya yedirilerek tel helva biçimine gelmesi sağlanır. Çevirme sırasında ağdanın kopmamasına özen gösterilir. Tel haline getirilmiş olan helva, 2-3 cm çapında 80-100 cm uzunluğunda yuvarlak şekilli ip haline getirilir ve ip haline getirilirken elde hafifçe sıkıştırılarak birbirlerine bağlanmaları sağlanır. Daha sonra tezgâh üzerinde soğuması için bekletilir. Soğuması tamamlanan met helvaları 6-7 cm uzunluğunda kesilerek ambalajlanır.

Eskişehir Ticaret Odası 12.05.2010 tarihinde met helvasının coğrafi işaret başvurusunu yapmıştır. Bu coğrafi işaret 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 12.05.2010 tarihinden itibaren korunmak üzere “Eskişehir Met Helvası” adıyla mahreç işaretli coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir. Tescil belgesinde met helvası, “*un, yağ, şeker, sitrik asit monohidrat ve su kullanılarak lif haline getirilmiş, 2 cm çapında ve 7,5 cm uzunluğunda yuvarlak olarak hazırlanan, yatay kesilmiş bir şekerleme cinsi*” şeklinde adlandırılmıştır. Tescil belgesinde met helvasının 6 üretim aşaması olan hamurun hazırlanması, şerbetinin kaynatılması, ağartma, çekme, fitil ve kesim ve ambalaj aşamalarındaki standart ölçü ve işlemlere yer verilmiştir. Denetim komisyonu yılda en az bir defa met helvasının belirtilen standartlara uygun üretilip üretilmediğini kontrol etmekle yükümlüdür.⁹

Met helvası genellikle tat olarak pişmaniyeye benzetilmektedir. Ancak met helvası, şekli ve dağılma özelliği bakımından pişmaniyeden ayrılmaktadır. Met helvasının sade ve kakaolu çeşitleri yaygındır. Son zamanlarda çikolatalı ve çeşitli çeşni maddelerini içeren türleri de yapılmaya başlanmıştır. Eskişehir’de turizm hareketlerinin artmasıyla birlikte met helvası üretiminde de artış görülmektedir (Özdemir, 2012). Eskişehir’le özdeşleşen bu tat Eskişehir’e gelen ziyaretçilerin buradan götürebilecekleri en uygun hediyelerden biridir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı coğrafi işaretli ürünlerin tur programlarında ne derecede yer aldığını incelemektir. Bu amaçla çalışmanın araştırma alanı olarak son yıllarda şehir turizminde yükselen bir ivme kazanmış olan Eskişehir ili seçilmiştir. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Eskişehir’e düzenlenmesi planlanan turların özellikleri nelerdir?
2. Eskişehir’in coğrafi işaretli ürünleri tur programlarında ne derecede yer almaktadır?
3. Tur programlarında bu coğrafi işaretli ürünler ne şekilde ifade edilmiştir?

Araştırmada, elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Öncelikle betimsel analiz tekniğiyle 15-19 Ekim 2018 tarihleri arasında seyahat acentalarının internet siteleri incelenerek yılsonuna kadar Eskişehir’e tur düzenleyecek olan firmalar ve turların özellikleri belirlenmiştir. Acentaların çoğunun internet sitesinde henüz 2019 yılı programlarına yer verilmediği görüldüğünden tarih aralığı 19.10.2018 ile 31.12.2018 şeklinde sınırlandırılmıştır. İncelenen turlar arasında sadece kesin bir kalkış tarihinin belirtildiği turlar çalışma kapsamına alınmıştır. Türkiye Seyahat Acentaları Birliği’nin (TÜRSAB) internet sitesi aracılığıyla acentaların kontrolü yapılmış ve bu aşamada 2 firmanın toplam 4 turu çalışma kapsamından çıkarılmıştır. Tümü A Grubu seyahat acentası olan 48 acentanın toplam 82 turu çalışmaya dahil edilmiştir. Daha sonra bu turlar

⁹<http://www.turkpatent.gov.tr/TURKPATENT/resources/temp/74018809-982B-4C10-8C69-CE978116269F.pdf>, Erişim: 22.10.2018

içerik analizi tekniğiyle incelenerek coğrafi işaretli ürünlerin kaç tur programında yer aldığı ve bu ürünlerin programlarda nasıl ifade edildiği belirlenmiştir.

BULGULAR

Eskişehir’e Düzenlenen Turlara Yönelik Bulgular

19.10.2018 ve 31.12.2018 tarihleri arasında Eskişehir’e yönelik olan 82 tur programına ait veriler Tablo 2’de yer almaktadır. Veriler incelendiğinde bazı seyahat acentalarının bu turları yılsonuna kadar düzenli olarak gerçekleştirecekleri anlaşılırken bazı acentalar ise belirledikleri bazı tarihlerde bu turları planladıkları görülmektedir. Turların bazıları sadece Eskişehir merkeze yönelikken bazıları ise Eskişehir civarındaki turistik destinasyonlarla birleştirilmiştir. Bu destinasyonlar ağırlıklı olarak Kütahya, Beypazarı, Ankara ve Bursa’dır. Bununla birlikte az sayıda birkaç turun ise Çanakkale ile Eskişehir’in Seyitgazi ve Söğüt ilçelerini kapsadığı görülmüştür. Turların çok büyük bir kısmı hafta sonu turları şeklinde planlanmaktadır. Hafta içi gerçekleştirilmesi planlanan turlar olsa da düşük sezon olması nedeniyle bunların sayısı çok azdır. Bazı seyahat acentaları 29 Ekim ve 10 Kasım için Anıtkabir ve Ankara’yı da Eskişehir tur programlarına dahil ederek özel turlar hazırlamışlardır. Turların çoğu otobüsle gerçekleştirilmekle birlikte Ankara ve İstanbul çıkışlı bazı turların hızlı trenle gerçekleştirildiği görülmektedir.

Eskişehir’e düzenlenen turlar kısa süreli turlardır. İncelenen 82 tur kapsamında, otel geceleme baz alınarak tur süresi dağılımına bakıldığında “1 Gece 2 Gün” şeklinde planlanan turların yoğunlukta olduğu görülmüştür. 36 tur (%43,9) “1 Gece 2 Gün” olarak planlanırken “Günübirlik” turların sayısının ise 30 (%36,6) olduğu anlaşılmıştır. 16 turun (%19,5) ise “2 Gece 3 Gün” şeklinde planlandığı görülmüştür.

Turların başlangıç noktası verilerinden Eskişehir’e yönelik turların büyük bir kısmının İstanbul hareketli olduğu ortaya çıkmıştır. 82 tur içerisinde 32 tur (%39,02) İstanbul hareketliken bunu 17 turla (%20,73) İzmir hareketli ve 8 turla (%9,8) Ankara hareketli turlar takip etmektedir. Eskişehir’e yönelik diğer turların hareket noktaları ise şu şekilde bir dağılım göstermektedir: Çorlu (3 tur, %3,7), Denizli (3 tur, %3,7), Antalya (2 tur, %2,43), Ayvalık (2 tur, %2,43), Bandırma (2 tur, %2,43), Bursa (2 tur, %2,43), Kayseri (2 tur, %2,43), Konya (2 tur, %2,43), Afyon (1 tur, %1,21), Akçay (1 tur, %1,21), Balıkesir merkez (1 tur, %1,21), Bolu-Düzce (1 tur, %1,21), Kuşadası (1 tur, %1,21), Manisa (1 tur, %1,21) ve Samsun (1 tur, %1,21).

Tablo 2. Eskişehir'e Yönelik Turlar

Tur Operatörü	Turun Adı	Tur tarihi/tarihleri	Turun Süresi	Başlangıç
Tatilbudur.com	Eskişehir Odunpazarı Turu	21 Ekim; 3, 4, 10, 11, 17, 18, 24, 25 Kasım; 1, 2, 8, 9, 15, 16, 22, 23,29,30 Aralık	Günübirlik	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Turu	27, 28 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	İzmir Çıkışlı Beypazarı Eskişehir Turu	2, 9, 16, 23, 30 Kasım; 7, 14, 21, 28 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
	29 Ekim Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
Tatil Sepeti Turizm	Eskişehir Odunpazarı Turu	20, 27 Ekim; 3, 10 Kasım	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Turu	20, 27, 28 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	İzmir'den Eskişehir – Kütahya Turu	27 Ekim; 10, 24 Kasım	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir – Kütahya Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
	Eskişehir – Seyitgazi Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
	Eskişehir – Söğüt Turu	3, 17 Kasım; 1, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Jolly Tur	Eskişehir Odunpazarı Turu	28 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Ets Tur	Eskişehir & Odunpazarı Turu	20, 27, 28 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Escan Turizm	Eskişehir Turu	3, 17 Kasım; 8 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
Ves Turizm	Eskişehir Turu Hızlı Trenle	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	Günübirlik	Ankara
Pronto Tur	Eskişehir – Söğüt Turu	3, 17 Kasım; 1, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	Cumhuriyet Bayramı Eskişehir Seyitgazi Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
Anı Tur	Günübirlik Eskişehir Turu	20, 21, 27, 28 Ekim; 3, 4, 10, 11, 17, 18, 24, 25 Kasım; 1, 2, 8, 9, 15, 16, 22, 23, 29, 30 Aralık	Günübirlik	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Turu	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul

	Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Karesi Turizm	Eskişehir Turu	27 Ekim	Günübirlik	Balıkesir
Gruppal	Eskişehir Odunpazarı Turları	27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
	Günübirlik Eskişehir Turu	27, 28 Ekim; 4, 11, 18, 25 Kasım; 2, 9, 16, 23 Aralık	Günübirlik	İstanbul
Academic Tour	Eskişehir Turları	20, 27 Ekim; 3 Kasım; 1, 15 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir - Beypazarı Turları	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İzmir
	Eskişehir – Beypazarı ve Ankara Turu	15 Kasım	2 Gece 3 Gün	İzmir
Gençay Star Turizm	Deluxe Eskişehir & Kütahya Turları	20, 27 Ekim; 10 Kasım; 8 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Ankara & Anıtkabir & Beypazarı & Eskişehir Turu	26 Ekim; 8 Kasım	2 Gece 3 Gün	İzmir
Vals Tur	Eskişehir Odunpazarı Turu	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	Günübirlik Eskişehir Turu	20, 21, 27, 28 Ekim; 3, 4, 10, 11, 17, 18, 24, 25 Kasım; 1, 2, 8, 9, 15, 16, 22, 23, 29, 30 Aralık	Günübirlik	İstanbul
Tempo Tur	Eskişehir Turu	11 Kasım	Günübirlik	Ankara
Sille Turizm	Eskişehir Turu	28 Ekim	Günübirlik	Konya
Sehavet Tur	Eskişehir Turu	21 Ekim; 11, 25 Kasım	Günübirlik	Konya
Oksijen Travel	Eskişehir Turu	20, 21, 27, 28, 29 Ekim; 3, 4, 10, 11 Kasım	Günübirlik	Bursa
Ayder Turizm	Eskişehir – Odunpazarı Turu	25 Kasım	Günübirlik	Ankara
Gömü Tur	Eskişehir Turu	21, 27, 29 Ekim; 4, 11, 18, 24 Kasım; 2, 9, 16, 22, 30 Aralık	Günübirlik	Ankara
	Hızlı Tren ile Eskişehir Turu	20, 28 Ekim; 3, 10, 17, 25 Kasım; 1, 8, 15, 23, 29 Aralık	Günübirlik	Ankara
Esila Turizm	Ankara Anıtkabir Eskişehir Turu	26 Ekim; 9 Kasım	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir – Beypazarı Turları	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İzmir

	Eskişehir – Kütahya Turu	20, 27 Ekim; 3, 17 Kasım; 1, 15 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
Saltur Turizm	Eskişehir Turu	4 Kasım	Günübirlik	Ankara
Benca Turizm	Eskişehir Turu	28 Ekim; 10, 25 Kasım; 8, 23 Aralık	Günübirlik	Bolu/Düzce
Vızz Turizm	Ankara Eskişehir Turu (10 Kasım Özel)	9 Kasım	1 Gece 2 Gün	Ayvalık
	Eskişehir Turu	31 Ekim	1 Gece 2 Gün	Ayvalık
Loresima Travel	Beypazarı – Eskişehir Turu	2 Kasım	1 Gece 2 Gün	Samsun
FMA Travel	Eskişehir ve Beypazarı	19 Ekim; 9, 23 Kasım	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir ve Kütahya	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir – Kütahya – Beypazarı (29 Ekim Özel)	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İzmir
Ayakizi Turizm	Eskişehir Turu Hızlı Trenle	20 Ekim	Günübirlik	Ankara
Günak Turizm	Afyon Çıkışlı Eskişehir Turu	20 Ekim	Günübirlik	Afyon
Kuşadası Turizm	Ankara – Eskişehir Turu	2, 17 Kasım	1 Gece 2 Gün	Kuşadası
Çorlu Travel	Günübirlik Eskişehir Turu	20, 21 Ekim; 18 Kasım	Günübirlik	Çorlu
Safeer Holidays Turizm (Talya Tur)	Eskişehir & Kütahya Turu	11 Kasım	1 Gece 2 Gün	Antalya
	Bursa & Eskişehir & Kütahya Turu	15 Kasım	2 Gece 3 Gün	Antalya
38Travel	Günübirlik Eskişehir Turu	10 Kasım	Günübirlik	Kayseri
	Kayseri Çıkışlı Bursa Çanakkale Eskişehir Turu	26 Ekim	2 Gece 3 Gün	Kayseri
Kazdağı Tur	Eskişehir Turu	31 Ekim	1 Gece 2 Gün	Akçay
Özçoban Tur	Modern Şehir Eskişehir Turu	11 Kasım; 2, 16 Aralık	Günübirlik	Denizli
Aruz Turizm	Eskişehir Turu	18 Kasım	Günübirlik	Denizli

	Ankara Eskişehir Turu	9 Kasım	1 Gece 2 Gün	Denizli
Canın Tur	Eskişehir Turu	2, 23 Kasım; 21 Aralık	1 Gece 2 Gün	İzmir
	Eskişehir & Bursa Turu	26 Ekim	2 Gece 3 Gün	İzmir
Gezimod Turizm	29 Ekim Özel Eskişehir Odunpazarı Turu	27 Ekim	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	29 Ekim Özel Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
<u>DHR</u> Travel (tatil.com)	Eskişehir Odunpazarı Turu	20 Ekim	1 Gece 2 Gün	İstanbul
<u>Erostur</u> Turizm	Günübirlik Eskişehir Turu	21, 28 Ekim; 4, 11, 18, 25 Kasım	Günübirlik	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Turu	17 Kasım	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Turanka Turizm (gidiyoruz.com)	Günübirlik Eskişehir Turu	20, 21, 27, 28, 29 Ekim; 3, 4, 10, 11, 17, 18, 24, 25 Kasım	Günübirlik	Ankara
	Günübirlik Eskişehir Turu	20, 21, 27, 28 Ekim	Günübirlik	İstanbul
Alsancak Turizm	İzmir Hareketli Ankara Eskişehir Beypazarı Turu	26 Ekim; 8 Kasım	2 Gece 3 Gün	İzmir
Magnesia Tur	Eskişehir Turu	26 Ekim; 23 Kasım	1 Gece 2 Gün	Manisa
Tatil Bugün Turizm	Haftasonlarına Özel Eskişehir Turu	20, 27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	Her Şey Dahil Günübirlik Eskişehir Turu	21,28 Ekim; 4, 11, 18, 25 Kasım; 2, 9, 16 Aralık	Günübirlik	İstanbul
Sacred7 Travel	Eskişehir Odunpazarı Turu	24 Kasım	1 Gece 2 Gün	İstanbul
Alibaba Turizm	Günübirlik Eskişehir Odunpazarı Turu	28 Ekim; 4, 11, 18, 25 Kasım; 2, 9, 16, 23 Aralık	Günübirlik	İstanbul
	Eskişehir Odunpazarı Turu	27 Ekim; 3, 10, 17, 24 Kasım; 1, 8, 15, 22, 29 Aralık	1 Gece 2 Gün	İstanbul
	29 Ekim Eskişehir Odunpazarı Turu	27 Ekim	2 Gece 3 Gün	İstanbul
Mega ÇTS Travel	Eskişehir Turu	3 Kasım	Günübirlik	Çorlu
	Eskişehir & Mudanya & Tirilye & Bursa Turu	23 Kasım	1 Gece 2 Gün	Çorlu

El Destino Turizm	Eskişehir Turu	17 Kasım	Günübirlik	Bandırma
Yılcan Turizm	Eskişehir Turu	20 Ekim; 7, 10 Kasım	Günübirlik	Bandırma
Şahsev Tur (tatilcem.com)	Eskişehir Turu	20, 28, 31 Ekim	Günübirlik	Bursa

Eskişehir'e Yönelik Tur Programlarında Coğrafi İşaretli Ürünlerin Kullanımına Dair Bulgular

Eskişehir'e yönelik tur programlarının analizinde coğrafi işaretli ürünlerin ve bu ürünleri içeren mekânların adlarının açık ve net bir biçimde yazılması baz alınmıştır. Çünkü bu ürünleri tur operasyonlarına dahil etmek kadar internet sayfasındaki tur programlarında bu ürünlere dair açıklamalara yer vermek de önemlidir. Soyut bir nitelik taşıyan turizm ürünleri ancak ayrıntılı bilgiler ve görsel öğelerle somutlaştırılabilir. Özellikle online olarak rezervasyon yapacak olan potansiyel tur katılımcıları, programlarda ayrıntılı bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Ayrıca bu ürünlere dair ayrıntılı bilgilerin yer alması katılımcıların ön bilgi sahibi olmasını ve belki de araştırma yapmasını sağlayacak ve tur esnasında rehberin anlatımlarıyla kendi bilgisinin sentezi daha kaliteli bir tur deneyimi yaşamasına neden olacaktır. Bu yüzden araştırma kapsamına alınan coğrafi işaretli ürünlerin ve ilgili mekânların adlarıyla net bir biçimde programlarda yer almasına dikkat edilmiştir.

Tablo 3'ten de görülebileceği gibi lületaş 3 farklı mekânda değerlendirilmiştir. Bunlardan Atlıhan El Sanatları Çarşısı tur programlarında en çok yer alan mekândır. Lületaş yapım atölyeleri ve satış yerleri ile birlikte çay-kahve içilebilecek mekânların da bulunması nedeniyle seyahat acentalarının tur programlarına bu tarihi yapıyı almaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır. İncelenen 82 turdan 73'ünün (%89) Atlıhan El Sanatları Çarşısı'na giderek burada hem yapım atölyelerini gezdiği hem de katılımcıların hatıra-hediyelik eşya alımı için serbest zaman verdikleri görülmüştür. Tur programları detaylı incelendiğinde Atlıhan'ı anlatan satırlarda genellikle handa lületaş üretiminin görülmesi ve alışveriş yapma imkânlarının vurgulandığı görülmüştür. Bazı tur programlarında ise Atlıhan'ın tarihi ile detaylı bilgilere de yer verilerek program daha çekici hale getirilmiştir. Tur programlarında Atlıhan El Sanatları Çarşısı ile ilgili bilgilerin yer aldığı bazı satırlar şu şekildedir:

"...Atlıhan El Sanatları Çarşısı'nda lületaş ustalarının beyaz altına nasıl can verdiklerini görme, tanıma ve yaşama şansı buluyoruz..."

"Zemin ve birinci kattan oluşan, içerisinde sanat atölyeleri ile lületaş, gümüş ve geleneksel el sanatları ürünlerinin üretilip teşhir ve satışının yapıldığı bölümlerin yanı sıra restoran ve kafeterya ile sosyal hayata kazandırılarak ticari bir merkez olarak hizmet veren Atlıhan El Sanatları Çarşısı'nda vereceğimiz serbest zaman sonrasında..."

"Atlıhan Çarşısı ilk gezi noktamız oluyor. Bu çarşı 1850'li yıllarda bölgenin ileri gelenlerinden Takattin Bey tarafından inşa ettirilmiş, çevre il ve ilçelerden gelenlerin hem kendilerinin hem de hayvanlarının konaklamaları için han olarak yaptırılmıştır. Yapıldığı yıllarda burada yer alan çay ocağı ise bölge halkının burada toplanmasında öneme sahip olmuş ve Atlıhan'ın yıllarca sosyal, siyasi ve ekonomik gündemin olduğu bir mekân olmasında etkili olmuştur ... 2005 yılında Odunpazarı Belediyesi tarafından Odunpazarı Evleri Yaşatma Projesi kapsamında orijinal mimarisi göz önünde bulundurularak yenilenen çarşı bugün şehrin en turistik yerlerinden biridir..."

Lületaş Müzesi, Eskişehir'e yönelik 55 turun programında yer bulmuştur. Bu sayı toplam turların %67,1'ine karşılık gelmektedir. Odunpazarı Kurşunlu Külliyesi'nde yer alan Lületaş Müzesi, "dünyada ilk ve tek lületaş müzesi olma" özelliğine sahip olduğundan tur programlarının çoğunda da bu özelliğin vurgulandığı görülmüştür. Bazı programlarda bu özellik vurgulanırken lületaşın Eskişehir'in simgesi olduğuna ve "beyaz altın" şeklinde adlandırıldığına da değinilmiştir. Bunların dışında müze hakkında daha detaylı bilgi veren bir programa rastlanmamıştır. İncelenen turlar arasında sadece 1 programda (%1,21) Atatürk ve Kültür Müzesi'nin yer aldığı ve müze içerisinde bulunan lületaş koleksiyonu hakkında bilgi verildiği görülmüştür. Eskişehir'in ilk coğrafi işaretli ürünü olan lületaş hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında, 75 turun (%91,4) lületaş ile ilgili en az bir mekânı programlarına dahil ettiği ortaya çıkmıştır.

Eskişehir'in diğer bir coğrafi işaretli ürünü olan çibörek ise tur programlarının 53 tanesinde (%64,6) yer almaktadır. Eskişehir'le özdeşleşerek şehrin temel gastronomik ürünü haline gelmiş olan çiböreği, acentaların çoğu katılımcılarına tattırmak istemektedir. Programlar detaylı incelendiğinde çibörekle ilgili olarak "meşhur", "ünlü", "leliz", "Eskişehir'e has bir lezzet", "Eskişehir'in yöresel tatlarından", "Eskişehir'in önemli lezzetlerinden", "Eskişehir mutfağına ve Kırım Tatarlarına ait olan" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Çibörek bazı programlarda ücrete dahil olarak programa alınırken bazı programlarda ise extra olarak planlanmıştır.

Eskişehir'le özdeşleşmiş ve coğrafi işaret almış diğer bir ürün olan met helvasının ise tur programlarında kendine pek yer bulmadığı görülmektedir. İncelenen 82 turun sadece 7 tanesinde (%8,5) met helvasının program

kapsamına alındığı ortaya çıkmıştır. Bu programlarda met helvasının bölgeye has olduğuna değinilerek Eskişehir'in ünlü helvacılarında bu ürünün tadına bakmak için mola verildiğinden bahsedilmiştir.

Tablo 3. Eskişehir'e Yönelik Turlarda Coğrafi İşaretli Ürünlerin Kullanımı

Tur Operatörü	Turun Adı	Lületaş			Çibörek	Met Helvası
		Lületaş Müzesi	Atlıhan Sanatları Çarşısı	El Atatürk ve Kültür Müzesi		
Tatilbudur.com	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	İzmir Çıkışlı Beypazarı Eskişehir Turu	✓	✓			
	29 Ekim Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	✓	✓		✓	
Tatil Sepeti Turizm	Eskişehir Odunpazarı Turu		✓		✓	
	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	✓
	İzmir'den Eskişehir – Kütahya Turu	✓	✓		✓	
	Eskişehir – Kütahya Turu	✓	✓		✓	✓
	Eskişehir – Seyitgazi Turu	✓	✓			
	Eskişehir – Söğüt Turu	✓	✓			
Jolly Tur	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	✓
Ets Tur	Eskişehir & Odunpazarı Turu		✓		✓	
Escan Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Ves Turizm	Eskişehir Turu Hızlı Trenle	✓	✓		✓	
Pronto Tur	Eskişehir – Söğüt Turu	✓	✓			
	Cumhuriyet Bayramı Eskişehir Seyitgazi Turu	✓	✓			
Anı Tur	Günöbirlik Eskişehir Turu	✓	✓		✓	

	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	✓	✓			
Karesi Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓			
Gruppal	Eskişehir Odunpazarı Turları	✓	✓		✓	✓
	Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu		✓			
	Günübirlilik Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Academic Tour	Eskişehir Turları				✓	
	Eskişehir - Beypazarı Turları				✓	
	Eskişehir – Beypazarı ve Ankara Turu				✓	
Gençay Star Turizm	Deluxe Eskişehir & Kütahya Turları	✓	✓		✓	
	Ankara & Anıtkabir & Beypazarı & Eskişehir Turu	✓	✓			
Vals Tur	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	Günübirlilik Eskişehir Turu		✓		✓	
Tempo Tur	Eskişehir Turu	✓	✓			
Sille Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓			
Sehavet Tur (Gezipero)	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Oksijen Travel	Eskişehir Turu		✓		✓	
Ayder Turizm	Eskişehir – Odunpazarı Turu	✓	✓			
Gömü Tur	Eskişehir Turu		✓		✓	
	Hızlı Tren ile Eskişehir Turu		✓			
Esila Turizm	Ankara Anıtkabir Eskişehir Turu				✓	
	Eskişehir – Beypazarı Turları				✓	

	Eskişehir – Kütahya Turu	✓	✓		✓	
Saltur Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Benca Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	✓
Vızz Turizm	Ankara Eskişehir Turu (10 Kasım Özel)				✓	
	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Loresima Travel	Beypazarı – Eskişehir Turu		✓			
FMA Travel	Eskişehir ve Beypazarı	✓	✓		✓	
	Eskişehir ve Kütahya	✓	✓		✓	
	Eskişehir – Kütahya – Beypazarı (29 Ekim Özel)	✓	✓		✓	
Ayakizi Turizm	Eskişehir Turu Hızlı Trenle	✓	✓		✓	
Günak Turizm	Afyon Çıkışlı Eskişehir Turu		✓			
Kuşadası Turizm	Ankara – Eskişehir Turu		✓		✓	
Çorlu Travel	Günübirlilik Eskişehir Turu		✓			
Safeer Holidays Turizm (Talya Tur)	Eskişehir & Kütahya Turu		✓			
	Bursa & Eskişehir & Kütahya Turu	✓	✓			
38 Travel	Günübirlilik Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
	Kayseri Çıkışlı Bursa Çanakkale Eskişehir Turu		✓		✓	
Kazdağı Tur	Eskişehir Turu			✓		
Özçoban Tur	Modern Şehir Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Aruz Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
	Ankara Eskişehir Turu	✓	✓		✓	

Canın Tur	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	✓
	Eskişehir & Bursa Turu	✓	✓		✓	✓
Gezimod Turizm	29 Ekim Özel Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	29 Ekim Özel Eskişehir Odunpazarı Kütahya Turu	✓	✓		✓	
<u>DHR</u> Travel (tatil.com)	Eskişehir Odunpazarı Turu		✓		✓	
<u>Erostur</u> Turizm	Günübirlik Eskişehir Turu					
	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
Turanka Turizm (gidiyoruz.com)	Günübirlik Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
	Günübirlik Eskişehir Turu		✓			
Alsancak Turizm	İzmir Hareketli Ankara Eskişehir Beypazarı Turu	✓	✓			
Magnesia Tur	Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Tatil Bugün Turizm	Haftasonlarına Özel Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
	Her Şey Dahil Günübirlik Eskişehir Turu	✓	✓		✓	
Sacred7 Travel	Eskişehir Odunpazarı Turu		✓			
Alibaba Turizm	Günübirlik Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓		✓	
	Eskişehir Odunpazarı Turu	✓	✓			
	29 Ekim Eskişehir Odunpazarı Turu		✓			
Mega ÇTS Travel	Eskişehir Turu	✓				
	Eskişehir & Mudanya & Tirilye & Bursa Turu		✓			
El Destino Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓			

Yılcan Turizm	Eskişehir Turu	✓	✓			
Şahsev (tatilcem.com)	Tur Eskişehir Turu		✓		✓	

SONUÇ

Turizm ürünlerinin soyut bir nitelik taşımasından dolayı potansiyel turistler ürünlerle ilgili daha detaylı bilgiye gereksinim duymaktadır. Detaylı bilgiler ve görsel öğeler, turizm ürününün somutlaşmasına yardımcı olmakta ve özellikle internet üzerinden turizm ürününü araştıran turistlerin satın alma sürecini hızlandırmaktadır. Turlarda gezilecek yerler ve sunulacak hizmetlerle ilgili olarak programda yeteri kadar bilgi bulan turistlerin nihai deneyimlerinin kalitesi de olumlu şekilde etkilenecektir. Bu çalışmada Eskişehir'e düzenlenecek olan turların programları incelenmiş ve Eskişehir'in coğrafi işaretli ürünlerinin turlarda ne derecede kullanıldığı ve programlarda nasıl ifade edildiği araştırılmıştır.

Yerel kalkınmayı ve ekonomiyi destekleyen coğrafi işaretler bölgeyi farklılaştırdığı gibi o bölgeye düzenlenen turları da daha çekici hale getirmektedir. Çalışmada Eskişehir'e yönelik düzenlenen turların programlarında Eskişehir'in coğrafi işaretli ürünlerinden en çok lületaşına yer verildiği ortaya çıkmıştır. Tur programlarının çoğunda lületaşıyla ilgili mekânlardan Atlıhan El Sanatları Çarşısı'nın programa dahil edildiği görülmüştür. Atlıhan El Sanatları Çarşısı hem lületaşı üretiminin görüldüğü bir yer olması hem de satışının yapıldığı dükkânları içeriyor olmasından dolayı coğrafi ürünü tanıtıcı ve yerel ekonomiyi destekleyici bir özelliğe sahiptir. Turların burada serbest zaman vermesi coğrafi işaretler ve ekonomik kalkınma ilişkisinin somut bir örneğidir. Programların genelinde Atlıhan El Sanatları Çarşısı ile ilgili olarak lületaşı üretiminin ve satışının yapıldığı bir yer olduğu vurgulanmıştır. Tarihi bir yapı olma özelliğine değinen bazı programlar olsa da bunların sayısı daha azdır. Lületaşıyla ilgili bir diğer mekân olan Lületaşı Müzesi'nin de turların çoğunun ziyaret ettiği yerlerden biri olduğu görülmüştür. Kurşunlu Külliyesi içerisinde bulunan müzenin dünyada tek lületaşı müzesi olma özelliği burayı ziyaret eden tüm turların programlarında yer almaktadır. Bunun dışında müzenin tarihi ve içeriği hakkında bilgi veren bir tur programına rastlanmamıştır.

Eskişehir'in temel gastronomik ürünü haline gelerek Eskişehir adıyla özdeşleşmiş olan çiböreğin de birçok tur programında yöresel bir tat olarak bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bazı turlarda ücrete dahil edildiği görülen çiböreğin bazı turlarda extra olarak sunulduğu ya da bir öneri mayetinde programlarda yer aldığı görülmüştür. Tur programlarında çiböreğin ağırlıklı olarak Eskişehir'e özgü bir tat olduğundan bahsedilmişse de bu bilgilerin yüzeysel düzeyde kaldığı görülmektedir. Üstelik birçok tur programında yemeğin isminin "çiğ börek" şeklinde yazılması, bu lezzeti hiç denememiş kişilerde negatif bir etki yaratabilir ve extra olarak sunulan turlarda katılımcıların başka yemeklere yönelmesine neden olabilir. Hem coğrafi işaretli bir ürün olarak hem de bölgeye has önemli bir lezzet olarak çiböreğin yapımı, içeriği ve özellikleri hakkında programlarda daha detaylı bilgilerin yer alması gerekmektedir.

Eskişehir'in diğer bir lezzeti olan met helvasının tur programlarında çok az yer alması dikkat çekici bir sonuçtur. Şüphesiz tur esnasında rehberler bu lezzetten bahsedip serbest zamanda nereden alabilecekleri konusunda önerilerde bulunmaktadır. Ancak coğrafi işaretle tescillenmiş bu yöresel ürünün tur programına dahil edilmesi, kısa bir süreliğine de olsa şehirdeki ünlü tarihi helvacıları ziyaret ederek bu ürünün tadılması turu farklılaştıracak bir detaydır. Hatta önceki bölümlerde anlatıldığı gibi yapımı oldukça meşakkatli olan bu helvanın yapım sürecine tanıklık etmek, ziyaretçiler için hoş bir deneyim olacaktır. Met helvasının diğer coğrafi işaretler kadar tur programlarında yer almamasının nedeni ürünün yeterince tanıtılmaması, dolayısıyla ilgi görmeyebileceğinin düşünülmesidir. Burada yerel yönetimlere düşen görev, met helvasının da çibörek gibi Eskişehir'le özdeşleşmesini sağlayacak çalışmalarla, helvanın nasıl icat edildiği, yapımı ve kültürel detayları hakkında detaylı bilgiler vererek etkin bir şekilde tanıtımının yapılmasıdır.

Coğrafi işaretli ürünlerde sadece ürünün ne olduğu değil ürünün geçmişi, önemi, kültürel detayları, toplum için ne ifade ettiği gibi ayrıntıların da aktarılması gerekmektedir. Bu ürünlerin acentalar tarafından tur programlarına alınması ve ürünlerin bu sözü edilen önemli detaylarının da internet sitelerindeki tur programlarında yazılı olarak sunulması, hem acentaların daha ilgi çekici turları ortaya çıkarmasını sağlayacak hem de coğrafi işaretli ürünlerin turizmi ve ekonomiyi geliştirme yönündeki katkısından da azami düzeyde yararlanılmasını sağlayacaktır.

Coğrafi işaretli ürünler ve turizm ilişkisinde sadece ekonomik kazanımlar üzerinde durulmamalı aynı zamanda bu ilişkinin geçmişten gelen mirası sürdürmeye yönelik katkılarını artıracak çalışmalara da ağırlık verilmelidir. Çalışmanın kavramsal çerçeve bölümünde ayrıntılı anlatıldığı gibi gerek lületaşının gerekse çiböreğin ve met helvasının bir ortaya çıkış hikâyesi, kendine özgü kültürel detayları ve toplum için kültürel bir ifadesi

bulunmaktadır. Yerel yönetimlerin coğrafi işaretli ürünlerle ilgili tanıtım ve reklam çalışmalarına ağırlık vermeleri ve bu çalışmalarda ürünlerin ilgi çekici özelliklerini vurgulamaları gerekmektedir. Bu özelliklerin turizmde etkin bir biçimde kullanılabilmesi için tur operatörleri de yerel yönetimlerle ya da uzmanlarla işbirlikleri gerçekleştirebilirler.

Bu çalışmada coğrafi işaretli ürünler ve turizm ilişkisi çerçevesinde bir durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Gelecek çalışmalarda coğrafi işaretli ürünlerin tanıtım ve reklam etkinliklerine yönelik araştırmalar yapılabileceği gibi tur operatörlerinin, turist rehberlerinin ya da yerel yönetimlerin çeşitli birimlerinin görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlı nitel araştırmalar gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte turistlerin coğrafi işaretli ürünlere karşı farkındalığını belirlemeye yönelik ya da coğrafi işaretli ürünlerin programlarda yer bulduğu turlarda katılımcıların memnuniyet düzeyini ölçme amaçlı nicel araştırmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Arıkan, M. ve Taşçıoğlu, Y. (2016). Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de coğrafi işaretli ürünlerin gelişimi ve yasal yapılanmanın incelenmesi. *12. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, Isparta, 571-580.
- Durlu-Özkaya, F., Sünnetçioğlu, S. ve Can, A. (2013). Sürdürülebilir gastronomi turizmi hareketliliğinde coğrafi işaretlemenin rolü. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 1(1), 13-20.
- Gökovalı, U. (2007). Coğrafi işaretler ve ekonomik etkileri: Türkiye örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 141-160.
- Kan, M. ve Gülçubuk, B. (2008). Kırsal ekonominin canlanmasında ve yerel sahiplenmede coğrafi işaretler. *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 57-66.
- Kan, M., Gülçubuk, B. ve Küçükçongar, M. (2012). Coğrafi işaretlerin kırsal turizmde kullanılma olanakları. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(22), 93-101.
- Mercan, Ş. O. ve Üzülmöz, M. (2014). Coğrafi işaretlerin bölgesel turizm gelişimindeki önemi: Çanakkale ili örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 67-94.
- Orhan, A. (2010). Yerel değerlerin turizm ürününe dönüştürülmesinde "coğrafi işaretlerin" kullanımı: İzmit pişmaniyesi örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2), 243-254.
- Otar, İ. (1971). Çibörek. *Emel Dergisi*, 62, 25-30.
- Özdemir, M. (2012). Eskişehir'in yöresel met helvası. *Eskişehir Ticaret Borsası Dergisi*, 3(7), 43-45.
- Özden, H. (2014). Kırım Türklerinin meşhur yemeği: Çibörek. *Bizim Ahıska*, 34, 34-35.
- Polat, E. (2017). Turizm ve coğrafi işaretleme: Balıkesir örneği. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 17-31.
- Soysal, S. (2011). Eskişehir'in met helvası. <http://www.hurriyet.com.tr/eskisehir-in-met-helvasi-17281737>, Erişim: 21.10.2018.
- Şahin, C. (2011). *XIII. Yüzyıldan Günümüze Eskişehir Yöresinde Yaşayan Tatarlar*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Şahin, G. (2013). Coğrafi işaretlerin önemi ve Vize (Kırklareli)'nin coğrafi işaretleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 23-37.
- T.C. Eskişehir Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2014). *Lületaşı*. <http://www.eskisehir.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/35594,luletasitr2014.pdf?0>, Erişim: 21.10.2018.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü (2018). *Tanıtma Bülten*, 16.
- Tunçdilek, N. (1953). Eskişehir bölgesinde yerleşme tarihine toplu bir bakış. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15(1-4), 189-208.
- Tunçdilek, N. (1955). Lületaşı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 13-14, 91-106.

- Vatansever Deviren, N. ve Yıldız, O. (2017). Coğrafi işaretlerin bölgesel turizm açısından değerlendirilmesi: Muğla örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 62, 511-523.
- Yenipınar, U., Köşker, H. ve Karacaoğlu, S. (2014). Turizmde yerel yiyeceklerin önemi ve coğrafi işaretleme: Van Otlu peyniri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2(2), 13-23.